

Avoin tiede ja tutkimus -hankkeen asiantuntijaryhmä, kokous 5/2015

Paikka: OKM, Meritullinkatu 10, Helsinki, neuvotteluhuone Kalevala

Aika: Torstai 29.10.2015 klo 12–14

Osallistujat:

~~Pirjo Leena Forsström, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy~~
(puheenjohtaja)

~~Juha Haataja, opetus- ja kulttuuriministeriö (vt. puheenjohtaja)~~

~~Hilppa Gregow, Ilmatieteen laitos~~

~~Jyrki Hakapää, Suomen Akatemia~~

~~Nina Hyvönen, Kansalliskirjasto~~

~~Keijo Hämäläinen, Helsingin yliopisto~~

~~Risto Kaikkonen, Terveystieteiden tutkimuskeskus~~

~~Marianne Johnson, Tilastokeskus (Jussi Heinon
sijaisena)~~

~~Minna Karvonen, opetus- ja kulttuuriministeriö~~

~~Anne Kauhanen-Simanainen, valtiovarainministeriö~~

~~Eeva Kaunismaa, opetus- ja kulttuuriministeriö~~

~~Jyrki Kettunen, Arcada~~

~~Joonas Lehtomäki, Open Knowledge Finland ry~~

~~Aila Louhelainen, Oulun yliopiston kirjasto~~

~~Sanna Marttinen, LYNET~~

~~Mikko Mönkkönen, Jyväskylän yliopisto~~

~~Sami Niinimäki, opetus- ja kulttuuriministeriö~~

~~Eeva Nyrövaara, Helsingin yliopisto~~

~~Marit Olander, valtioneuvoston kanslia~~

~~Soile Ollila, Tekes~~

~~Sari Räisänen, Kansalliskirjasto~~

~~Johanna Seppänen, Työterveyslaitos~~

~~Viveca Still, opetus- ja kulttuuriministeriö~~

Jenni Hyppölä, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy (sihteeri)

Vierailijat

Jukka Haapamäki, opetus- ja kulttuuriministeriö

Mika Karjalainen, Silver Planet Oy

Anna-Kaarina Linna, Oulun yliopisto

Liitteet

- Liite 2 1.9.2015 kokouksen pöytäkirja
- Liite 3 Oikeuksiin liittyvät metatiedot -työryhmä
- Liite 4 Opinnäytteiden julkaiseminen
- Liite 5 OA-tavoitteet
- Liite 6 Tutkimuslaitosten avoimuus
- Liite 8 Viitearkkitehtuuri
- Liite 9 Tutkimusinfrastruktuurien avoimuus
- Liite 10 Avoimuus tiedonkeruussa, luonnos

Asialista

1. Kokouksen avaus ja asialistan hyväksyminen
Päätös: Juha Haataja toimi kokouksen puheenjohtajana sekä esityslistan kohtien 3 ja 6 esittelijänä Pirjo-Leena Forsströmin poissaolon vuoksi.
Lisättiin kohdaksi 11 Muutos ATT Tietomalli -työryhmässä.
Päätettiin aikataulusyistä käsitellä kohdat 8 ja 10 heti kokouksen alussa. Jukka Haapamäki esitteli kohdan 10 (kokouskutsussa Sami Niinimäki).
Tekesin edustajaa pyysi puheenvuoron kohtaan 12 Muut asiat.
2. Edellisen kokouksen pöytäkirjan hyväksyminen, Liite 2.
Päätös: Hyväksyttiin edellisen kokouksen 1.9.2015 muistio.

Päätösasiat

3. Oikeuksiin liittyvät metatiedot -työryhmän asettaminen (Juha Haataja) Liite 3
Päätös: Päätettiin perustaa Oikeuksiin liittyvät metatiedot -työryhmä, puheenjohtajanaan Jessica Parland-von Essen, joka ottaa vastaan ehdotuksia jäsenistä 5.11. mennessä. Asiantuntijaryhmän sihteeri lähettää lisätietoa ryhmästä mahdollisimman pian. Ryhmä voi aloittaa toimintansa ennen asiantuntijaryhmän seuraavaa kokousta.

4. Opinnäytteiden julkaiseminen (Anna-Kaarina Linna), Liite 4

Anna-Kaarina Linna Oulun yliopistosta esitteli OY:ssa laadittua selvitystä opinnäytetöiden avoimuudesta ja julkaisuudesta. Selvityksen mukaan vain noin puolet opinnäytetöistä on tällä hetkellä avoimesti saatavilla, vaikka lain mukaan niiden tulisi olla julkisia heti valmistumisen jälkeen. Tieteelliset intressit (esimerkiksi opinnäytteen tulokset osana myöhemmin

julkaistavia tutkimustuloksia) tai yritysten intressit ovat toisinaan ristiriidassa avoimuuden vaatimuksen kanssa. Myös sitaattioikeuden tulkinta vaikuttaa tuottavan ongelmia joillekin opinnäytteiden ohjaajille.

Toimenpide-ehdotuksina Linna esitti, että

- Opinnäytetöiden avointa julkaisemista edistetään laatimalla kattava ohjeistus opinnäytetöiden julkisuuteen, uudelleen julkaisemiseen ja tekijänoikeuksiin liittyvistä kysymyksistä.
- Tekijänoikeuslain sitaattisäännöksiä tulkitaan opinnäytteiden yhteydessä yhtenäisesti ja opiskelijoiden kannalta tasapuolisesti.

Päätös: Päätettiin kannattaa selvityksen toimenpide-ehdotuksia ja edistää mahdollisuuksien mukaan niiden toteutumista.

Keskusteluasiat

5. Avoimuuden tavoitteet (Juha Haataja), Liite 5.

Juha Haataja esitteli aiemmassa kokouksessa käsiteltyjen avoimuuden tavoitteiden päivitettyä versiota. Nämä potentiaaliset indikaattorit tähtäävät hankkeen jälkeiseen aikaan, jolloin avoimuuden ajatellaan olevan osa pysyvää käytäntöä. Tällöin indikaattorit toimivat avoimuuden tilannekuvan mittaristona tai arviointivälineenä. Tavoitteiksi ja indikaattoreiksi ehdotetaan, että

- Vuosittain toistettavassa organisaatioiden arvioinnissa on 10 % korkeakouluista vuonna 2017 avoimen tieteen kulttuurin korkeimmalla tasolla (avoimuudesta on tullut strateginen vahvuus), 25% vuonna 2018 ja 50% vuonna 2020.
- Avoimesti saatavilla olevien tieteellisten julkaisujen osuus on EU:n tekemässä arvioinnissa 65% vuonna 2017, 75% vuonna 2018 ja 90% vuonna 2020.
- Tutkijakoulutusohjelmista on 90%:ssa vuonna 2018 mukana avoimen tieteen koulutusosio ja 100%:ssa vuonna 2020.
- Uusista data-aineistoista on lisensoitu 25% vuonna 2017 ja 30% vuonna 2018. Uusista aineistoista on 50% lisensoitu vuonna 2020 ja niiden metatiedot löytyvät kansallisista metatietokatalogeista.

Keskustelussa todettiin, että taustalla on ajatus fikstusta avaamisesta, jolloin huomioidaan etenkin sensitiivisyys- ja laillisuusnäkökohdat. Avoimuuden määritelmä EU-kontekstissa

ei ole kovin tiukka. Keskustelussa nostettiin esiin, että lähtökohtana voisi olla avoimuus, ja siitä poikkeamiseen pitäisi olla hyvät perusteet, miksi ei voida avata. Todettiin, että HY:n jatko-opiskelijoille suunnattu avoimen tieteen kurssi oli noteerattu komissiossa asti, ja vastaavaan voidaan tähdätä kansallisestikin. Hyvät esimerkit ja periaatteet olisi saatava myös kansainväliseen levitykseen.

6. Tutkimuslaitosten avoimuus (Juha Haataja), Liite 6
Juha Haataja esitteli selvitystä tutkimuslaitosten toimintakulttuurin avoimuudesta. Kokonaisarviossa neljä tutkimuslaitosta 12 tarkastelluista ylsi kolmannelle tasolle, mutta avoimuuden kehitys on suurimmassa osassa parempaan päin. Monessa laitoksessa avoimen tieteen käytännöt ovat jo hyvin hallussa ja datan avaamista vähintään suunnitellaan. Tutkimuslaitoskentän organisaatiomuutokset, rahoituksen epävarmuus ja viranomaistehtävät tutkimuksen ohella vaikuttavat avoimuuden tilaan.

Keskustelussa todettiin, että tutkimuslaitoksilla on omia erityispiirteitään, jotka lienevät vaikuttaneet kokonaistulokseen. Lisäksi kyseessä on kokonaisarvio, jolloin edelläkävijyys yhdellä osa-alueella ei välttämättä näy odotetusti lopputuloksessa.

7. Tieto käyttöön –haku 2 (Juha Haataja)
Juha Haataja kertoi edellisessä kokouksessa esittelystä Tieto käyttöön –haun jatkohausta. Jatkohakemuksia pyydettiin ja saatiin muutamalta taholta, ja niiden käsittelyä jatketaan mahdollisesti jo tällä viikolla (45). Painoalueena on tiedon hyödyntämisen tukeminen.

Tiedoksi

8. Viitearkkitehtuuri (Mika Karjalainen), Liite 8
Konsultti Mika Karjalainen esitteli viitearkkitehtuurityötä. Viitearkkitehtuurissa luodaan kokonaiskuva avoimen tieteen ja tutkimuksen osa-alueista. Ytimessä on määritetty tutkimuksen prosessi, johon tutkimuksen käsitteet, palvelut ja tietojärjestelmäpalvelut voidaan kiinnittää. Tällä viitearkkitehtuurilla muodostetaan tavoitetila, joka mahdollistaa nykyisen tutkimusprosessin kaikkien vaiheiden avoimuuden ja jolla voidaan kiihdyttää tieteen tekemistä, mutta myös mahdollistaa uudenlaisen, ketterämmän ja yhteisöllisemmän tavan tutkia ja tehdä tiedettä. Periaate on hajautetun arkkitehtuurin periaate ja modulaarisuus, jossa arkkitehtuuri säilyy, vaikka maailma sen ympärillä muuttuu.

Keskustelussa puheenjohtaja muistutti, että tässä vaiheessa on mahdollisuus antaa saatesanoja jatkovalmisteluun ja että kommentteja tullaan pyytämään myöhemmin. Todettiin työn olevan innostava kokonaisuus ja esimerkki, miten arkkitehtuurityötä on sovellettu avoimen tieteen alalle.

9. Tutkimusinfrastruktuurien avoimuus (Jenni Hyppölä), Liite 9
Jenni Hyppölä esitteli selvitystä kansallisen tiekartan tutkimusinfrastruktuurien avoimuudesta. Tarkoituksena ei ole niinkään selvittää avoimuuden toimintakulttuuria korkeakoulu- ja tutkimuslaitosselvitysten tapaan, vaan laatia avoimuuden ulottuvuuksista "tarkistuslista" tutkimusinfrastruktuureille, jonka perusteella ne voisivat tarkastella toimintatapojaan ja edistää avoimuuttaan. Useat tutkimusinfrastruktuurit ovat vasta valmisteilla tai aloittelemassa toimintaansa, joten niiden avoimuudesta olevat tiedot ovat rajallisia ilman kyselyjä tai selvityspyyntöjä. Tutkimusinfrastruktuurit voidaan löyhästi lajitella laitteisto-, palvelu- ja aineistointensiivisiin, mikä aiheuttaa merkittäviä eroja niiden toiminnan luonteessa, sekä osin mahdollisuudessa avoimuuteen.

Keskustelussa nousi esiin THL:n halu olla mukana tiekartalla ja tarjous esimerkiksi pilotoida avoimuuden tarkistuslistaa tutkimusinfrastruktuureille. Puheenjohtaja totesi Suomen Akatemian pitävän yllä tiekarttaa ja sen listaa tutkimusinfrastruktuureista, ja että nyt esitelty listaus avoimuuden ulottuvuuksista on enemmänkin tarkistuslistatyyppinen.

10. Avoimuuden huomioiminen OKM:n tiedonkeruussa (Jukka Haapamäki), Liite 10
Jukka Haapamäki esitteli suunnitelmia avoimuuden huomioimista OKM:n julkaisutiedonkeruussa vuodelle 2016. Korkeakouluille lähetetään tieto marraskuun alussa ensi vuotta koskien.

Jotta julkaisu luokiteltaisiin avoimeksi, sen täytyy täyttää vähintään seuraavat ehdot:

- Julkaisu on Internetin kautta kokonaisuudessaan ilmaiseksi ja esteettömästi luettavissa, tulostettavissa ja kopioitavissa vähintään ei-kaupalliseen käyttöön.
- Julkaisu on saatavilla joko välittömästi kustantajan palvelussa tai viimeistään kustantajan määrittelemän embargoajan jälkeen rinnakkaistallennettuna organisaatio- tai tieteenalakohtaisessa julkaisuarkistossa.

- Julkaisu on vapaasti saatavilla pysyvästi sellaisessa joko kustantajan tai tutkimusorganisaatioiden tarjoamassa palvelussa, joka mahdollistaa julkaisujen kuvailutietojen haravoinnin ja sisällön indeksoinnin muihin hakupalveluihin sekä tukee julkaisuihin viittaamista ja linkittämistä pysyviin tunnisteisiin (DOI, URN, Handle) pohjautuvilla verkko-osoitteilla.
- Julkaisun vapaasti saatavilla oleva versio on julkaisusopimuksesta tai kustantajan politiikasta riippuen joko tekijän viimeinen oma rinnakkaistallennettu versio tai kustantajan palvelussa ilmestynyt lopullinen versio. Jos kyseessä on vertaisarvioitu julkaisu, myös vapaasti saatavilla olevan version pitää olla vertaisarvioitu.

Keskustelussa todettiin, että on huomioitava vaikutukset muualle rahavirtoihin, esimerkiksi julkaisukustannuksiin, joista ei ole tällä hetkellä saatavilla kattavaa tietoa. Samoin todettiin, että tarkoituksena ei ole kerätä dataa, vaan muuttaa käytäntöjä. Huolta kannettiin tiedonkeruusta aiheutuvan työn minimoimisesta ja organisoimisesta esimerkiksi kirjastoille eikä tutkijoille. Julkaisuforumia ehdotettiin foorumiksi, jonne tietoa esimerkiksi embargoajoista voitaisiin kerätä.

11. Henkilömuutos Tietomalli-työryhmässä

Joonas Kesäniemi Helsingin yliopiston kirjastosta on liittynyt ATT –tietomalliryhmän kokoonpanoon syyskuussa, jolloin hän oli kutsuttuna asiantuntijana kokouksessa.

Hyväksyttiin Joonas Kesäniemen jäsenyys Tietomalli – työryhmässä.

12. Muut asiat

Soile Ollila Tekesiltä kertoi Tekesin lähteneen suositteluun avoimutta pilottina Kestävää liiketoimintaa –tutkimushaussa. Suositus on hyvin samantapainen kuin Suomen Akatemialla, ja tulee jatkossa koskemaan kaikkia hakuja.

Asiantuntijaryhmä piti suositusta erinomaisena.

13. Seuraavat kokoukset

Keskiviikko 25.11. klo 12–14, nh Kalevala

Ennen seuraavaa kokousta järjestetään doodle-kysely ensi vuoden kokouspäivistä.

14. Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja päätti kokouksen klo 14.